

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 14

1 Հոյեմբեր 1898

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պատր Աբ Ճառտեւի թիւ 20

1898

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

—==—

- 1 Հնախօսական Հնդիկ Մատենագրութիւն .
- 2 Պատարագամատոյց Ս. Սահակայ :
- 3 Հայկական տաղաչափական գիտելիք.
- 4 Այլեանք .
- 5 Գանձարտնք Հայ լեզուի.
- 6 Հատուկոտորք Ս. Պատարագին եւ ժամերու մատուցման Բրիստոնէոսեան մատաղ տըսց մեջ.
- 7 «Պատկեր» հանդեսն.
- 8 Օրէնսդրութիւն Օսմանեան քստ ծիսի Անափտայ.

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

ԻճՃԵՐՐՈՂ ՏԱՐԻ

ԹԻՒ 14

1 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1898

Հ Ն Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

Վ Ե Դ Ե Ա Ն Մ Ա Տ Ե Ն Ա Դ Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն

(Շարունակութիւն տես քիւ 13)

Ի՞նչպէս կրցինք նախկին Վեդեան մասնազրուածեան
կեանքն հնգետասան դար համարել, ահա բացատրութիւնն :

Վեդեան սրբանուշխն երգօղ Արիականք Քաշմիրի կամ Հինգ
գետոց հովասուն հովիտներուն մէջ կը բնակէին : Վեդեան եր-
գերուն մէջ նկարուած քաղաքականութեան բարձրութեան
հասնելու համար՝ զնեղով թէ Բրիստոսէ վեց կամ հինգ դար
առաջ Բրահմանական ձեռքն զօրացած ըլլայ՝ հարկ է դէթ հա-
ղար տարի կնիծաղրել : Սակայն՝ մինչեւ բրահմանականութեան
զարգացումն՝ քանի մը դար եւս հարկ է թուել, առ այս Վեդ-
եան երգերուն միայն քննութիւնն բուական լոյս չի տար
ժամանակին երկարութիւնն ճշգրտու :

Թուի թէ մինչդեռ Արիականաց մի մասն Հինգ գետոց մէջ
նախկին բնակութեամբն հաստատուն կը յառաջանար զէպ ի
Դանդեսի հովիտներն, նոյն լեզուն խօսող ուրիշ Արիականք
զէպ յարեւելք եւ ի հարաւ կը զաղթէին : ասոնք անշուշտ չատ
աւելի բազմաթիւ էին : Ասոնք ալ անտարակոյս երգեր յօրի-

նաժ են, այլ աւելի մարտ եւ խազմ էր ասոնց զբաղումն, կան զիւցազնեղակ առաւելներու հատուկութիւններ, այլ ընդհանուրն կորած է : Զորս Վեդայից մէջ պարուրուող վեդեան երգերն՝ յայսնի է թէ հնդիկ երգեցիկ բանաստեղծութեան այդ դարերու չրջանին դոյզն մնայորդն են : Որով անհիմն առաջարկ՝ եթէ այդ երգերէն միայն կարծէ ոք այդ չրջանին Հնդկաստանի պատմութիւնն քաղել : Վեդեան երգերն Հինդ գետոց Արիականներու կեանքն կը նկարեն մեզ ըստ բաւականին : այլ այդ սահմանէն դուրս ցրուող եւ բնակող անկախ Արիականաց չգոյութեան ապացոյց չեն : Առանց այս ենթադրական կարծեաց հնարաւոր չէ Վեդեան ժողովրդեան ի բրահմանական ժողովուրդ ձուլուիլն բացատրել : Երբ Հինդ գետոց Արիականք եւս դէպ ի հարաւ եւ արեւելք սկսան շարժիլ՝ տեսան որ Կեդրոնական Հնդկաստան եւ Դեխան արիականացած էին եւ բրահմանական ժողովուրդն կազմ ու պատրաստ : Մահափարատայի (Mahabharata) ներկայացուցած եղբայրական կռիւն կրնանք պատշաճապէս հիւսիսէն եւ Հինդ գետերէն հասնող Արիականայ՝ եւ անդէն հնացած նոյնազգեաց՝ որք բրահմանական պաշտամունքն ունէին՝ յարմարցունել : Ինչպէս որ հաւանական թուի ինձ Հոամայ (Rama) եւ իւրալոց Կռիւն Դեխանի (Dekhan) ճիւղներուն դէմ՝ նկատել իբր Արեաց յաղթանակն ընդդէմ բնիկ տեղացւոց : Միայն թէ փոխանակ այդ աշխարհակալներն Հինդ գետոց մէջ Հոիգլիւդայի երգիչներուն անմիջական յաջորդներն նկատուի՝ աւելի հաւանական կարծեմ՝ թէ նոյն իսկ Հինդ գետոց Արիականաց մի մասն ըլլան ասոնք : Այսպէս կարծեմ նաեւ Յիսնայքն, որ Յուդերագի եւ Դեխանի անձաւներէն նախկին բնակներն վանելով՝ իրենք փոխանակեցին զանոնք : Ասոնք ալ անյիշատակ ժամանակներէ Հինդ գետոց Արիականներէն զատուեցան, եւ անկախ՝ թէ իրենց ծնողէն եւ թէ բրահմաններէն՝ կեանք վարեցին եւ զարգացան :

Հնդկաստանի պատմութիւնն ըստ իս պատմիչներու կարգած կամ նկարած միաձեւութիւնն եւ ոչ իսկ յերազի տեսած է, ընդհակառակն որչափ հնար է աշխտեղապ նկատուու ենք դայն : Վեդայք ամեն բանի կարող չեն, հազիւ հազ արիական եւ հնդիկ նախկին քաղաքակրթութեան մի քանի էջերն կրնան պատկերել : Պատուական յիշատակարաններ են անկառօժ, եւ այնչափ աւելի զի այդ ժամանակի անցից եւ պատմութեան խոր խաւարին միակ լուսատու ջահերն են : սակայն չենք կա-

րող միայն այդ էջերով ամբողջ Հնդկաստանի պատմութիւնն ունենալ. եւ որում կարծեմ թէ դեռ եւս դարեւր կարօտ են : — Քան ինչ որ Վեդայք կը պատմեն՝ շատ աւելի ընդարձակ նկատելու ենք Արիականաց սահմանն եւ թիւն Հնդկական թերակղզւոյն մէջ. նոյնպէս նաեւ բրահմանական քաղաքականութեան պատարաստութիւնն շատ աւելի երկարատեւ նկատելու ենք : Անկասկած ենք՝ թէ մեծ մասն կորսուած է կամ անյայտ :

Այս համառօտ զեկուցումէս յետոյ կը մնայ տեսնել թէ ո՞ք ոմանք եւ քանի են Վեդայք եւ ի՞նչ պարունակութիւնն :

Վեդայից ամենէն ճոխ եւ հետաքննական գիրքն է Հռիփ-վեդայ . չորս գլխաւոր երգի տեսակ կայ մէջն :

Ա. Բնութեան սքանչելեաց երգք, առանց պաշտօն ընծայելու բնական երեւութից. ոչ արեւու՝ ոչ լուսնի եւ ոչ արշալուսի աստուածացումն կայ :

Բ. Այս երգոց մէջ Աստուածութիւնն բնական երեւութից գոյնն կ'առնէ . այնպէս զի մերթ երեւոյթն ինքնին կը կարգացուի, մերթ սորա տեղ Աստուած կը պատկերանայ. այսպէս, Ածվինաւ , Միտր (Միհր), Վարունա :

Գ. Այս կարգի երգոց մէջ Աստուած կը շիտթի մարդկեղէն արարածներու հետ . հսկայ մ'է դոգցես, եւ զիւցազնական ըմբիշ մը , որուն կը մասնակցին երկինք եւ երկիր . այսպէս, Ինդրա եւ Մարուդայք :

Դ. Սրբազան պաշտաման առարկայք կ'աստուածանան, Աստուած կ'անհետանայ, Ինդրայի փոխանակ՝ Բրահմանն կու գայ ի հանդէս :

Այս վեր ի վերոյ եւ ըսենք խոշոր դասաւորութիւնն Հռիփ Վեդայի երգոց՝ կրնայ մասամբ իւրիք ժամանակագրական ուղղութեան առաջնորդել. սակայն խորհելու կէտ է՝ թէ այդ առաջին երգերէն ոմանք յետին ժամանակաց չէնք կրնան ըլլալ, նմանողութեամբ հիւսուած : Ինդրայի եւ Ագնի նուիրական երգերն՝ չորս կարգին ժամանակաց հետ յարաբերութիւն ունին : Լեզուին եզանակն մեծ զանադանութիւն չունի . այս նկատմամբ հնար չէ որոշողութեան յանգիլ վիզեան երգոց նկատմամբ : Ուստի ընդարձակ ժամանակագրութեամբ միայն կրնանք մերձաւոր սահման մը դնել այդ երգոց . ճշգրտեան վստահութիւնն չլիարակար կրնայ ըլլալ միշտ : Ինչ է երգն. ժողովրդեան զգացման բնական արտայայտութիւնն՝ թէ պոստմոկան ձայն

մը անցելոյն յիշատակաց. հնազէտն շատ սնդամ կը վրիպի ճըշգրտել երկնաւոր Ագնոյն՝ նուիրական երգոց լեզուին՝ եւ զազափարական Ագնոյն նուիրականին իրարմէ ունեցած հնութիւնն. ինչ որ ալ ըսուի՝ այլ անտարակոյս է՝ թէ վեղեան մէն մի երգոց լեզուն մեր թուականէն դարերով հին է գէթ. առանց բնաւ ուրանալու՝ թէ Սամհիտ կամ ժողովածոյ կոչուած երգերուն մի մասն՝ մեր թուականէն առաջ հինգերորդէ մինչեւ երրորդ դար կրնայ հասնիլ. այսինքն նոյն իսկ Սամհիդներու կարգադրութեան ժամանակ :

Վեղայք՝ ինչպէս ծանօթ է՝ չորս են. Հռիգվեդա, Սամավեդա, Յակորվեդա, որ կրկին է, Սեւ եւ Ճերմակ, եւ Աթարվավեդա :

Վեղա անուամբ Բրահմանք կը հասկնան ոչ միայն ժողովածոյից մէջ ամփոփուած հնադոյն եւ հիմնական չափական եւ բանաստեղծական մասն՝ այլ նաեւ վեղեան դարուն վերաբերող աւանդական եւ մեկնողական մասն, որ թուի թէ մեր թուականէն երեք դար առաջ ամբողջովիմբ իր ներկայ ձեւն ստացած էր :

Այս երկրորդ մասն խորհրդակաճ սանսկրիտ պիտի յորջորջենք մենք ալ. ընթերցողաց կը յիշեցունենք՝ որ հնադէտք եւ նոյն իսկ բրահմանք իբր վեղեան մատենագրութիւն կը նկատեն զայս. այս մասին մէջ է Բրահմանամ, Ռպանիշատ եւ Սուտրա :

Ս. Վ. ՆԱԶԱՐԵԹԵԱՆ

(Շարայարեղի)

ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՑ

ՍՐԲՈՅ ՀՕՐՆ ՄԵՐՈՅ ՍԱՀԱԿԱՅ ՊԱՐԹԵԻ

Հ Ա Յ Ր Ա Պ Ե Տ Ի

(Շարունակութիւն տես քիւ 13)

« Ի ճայն » — Շնորհօք եւ մարդասիրութեամբ Տեառն մերոյ եւ փրկչիդ Յիսուսի Քրիստոսի, ընդ որում Հօր միանգամայն կենդանարար եւ ազատիչ սուրբ Հոգւոյդ վայելէ փառք իշխանութիւն եւ պատիւ, այժմ եւ :

« յարկ. » — « Ողջոյն տուք միմեանց ի համբոյր սրբութեան. որք ոչ կարող էք հաղորդել աստուածային խորհրդոյս առ զուրս ելէք եւ ազօթեցէք » :

« Եւ ողջունեն զսեղանն եւ զմիմեանս » :

« Սարկ. » — « Ահիւ կացցուք. երկիւղիւ կացցուք, եւ նաեւ յեցարուք զգուշութեամբ » :

« Դպ. » — « Առ քեզ Աստուած » :

« Սարկ. » — « Պատարագ Քրիստոս մատչի զառն Աստուծոյ » :

« Դպ. » — « Ողորմութիւն եւ խաղաղ. » :

— (1) « Շնորհքն Աստուծոյ (2) եւ սէրն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ հաւասարութիւն Հոգւոյն սրբոյ եղիցի ընդ ձեզ ամենեանս » :

« Սարկ. » — « Ի վեր արարէք սուրբ մտաւորութեամբ զսիրտս ձեր » :

« Դպ. » — « Ունիմք առ քեզ Տէր ամենակալ » :

« Սարկ. » — « Եւ զսնացարուք զշնորհացն Աստուծոյ » :

« Դպ. » — « Արժան եւ իրաւ » :

Ատրկաւաղին եւ Դպրաց այս զրուցատրութիւնքն Ոսկերանեան Պատարագամատուցին մէջ ալ կը տեսնեմք : Կար-

(1) Այսպէս առանց անուան :

(2) Խաչանիչ ի վերոյ :

ծեմ թէ բուն իսկ Ս. Աթանասի Խորհրդադրէն առած են թէ մերքս եւ թէ յունականք. ինչպէս եւ մաս մ'այլ լատինն :

Նախկին աղօթից հմայական շեշտերուն մէջ անշուշտ ուշադիր Ընթերցողն նկատեց ինչ ինչ Երախայից նկատամար յանձին պատկերացուցած Սրբոյս, մեղաւորաց եւ մեղաց քաւութեան. որուն կցեց՝ պատուական ընծայիցն ընդունելութեան համար պաղատանքն : Այլ արդ միասիրտ եւ միաբան հաւատացեալք առ Ամենակալն Տէր ունին զմիտս եւ զսիրտ. կ'ըսկսի խորհրդականն :

« Ի ծածուկ ».— Արժանի է ճշմարտացիս եւ արդար պատահելոցս մեզ յաւիտենական բարութեանցս՝ յաւիտենից շնորհակալութեամբ փառաւորել զքեզ Տէր եւ Հայր Ճշմարտութեանն : Հաստիչ արարածոց. խնամօղ եւ հոգացող մարդկան. աղբիւր բարութեան, տուիչ անապականութեան. երանութեանց բաշխօղ. կենդանարար. կենդանատուր, մեծափառ, փառաց տէր. եւ ամենայն բարութեանց գեր ի վերոյ : Բոլորից հաստիչ, բնաւից ընդունակ, բովանդակ ամենից պաշտպան եւ ամենայն տեսականաց եւ անտեսից արարիչ : Որ զամենայն յոչնչէ քո Բանիւդ եւ գործակից սուրբ Հոգւովդ՝ ածեր ի լինելութիւն : Դու Տէր ամենակալ՝ ի սկզբանէ եւ նախագոյն գոյացուցեր զբնաւս. ի քէն յամենաստեղծողէ եւ ի զեղեցկայարմար արուեստողէ լինելութեանցս՝ զայլ ոք ոչ գիտեմք, որ զանճառելիսն գործականեցի, եւ զերկիր ի վերայ ջուրց մեղկութեան եղեալ՝ աստուածային քո խորհրդովդ ամրացուցեր. եւ զծովու զահաւոր զանհնազանդ զգիմեցումն չնչին աւազովն սանձեալ յինքն նահանջարեկել (1) զյասումն օրինադրեցեր : Միւս եւ դարձեալ հաստատութիւն՝ որպէս կամար ինչ ի թռիչք՝ աստուածապէս սարածեալ ի յօդս, եւ զնա երկին անուանեցեր : Յորում եւ զլուսաւորացն զարեգական եւ զլուսնոյ չրջագայութեանն՝ զառ ի տունջեան եւ զիշերոյ զչափս այնայթաք ուղղեւորեալ (2) հրամանատրեցեր, զժամանակաց եւ զյիշանակաց զփոփոխմունս ի սոցանէ յայտնապէս ճանաչել մարդոյն ուսուցեր : Չոր առեալ հոգ յերկրէ ըստ պատկերի քում ստեղծեր. Թազաւոր եւ Տէր ի վերայ ամենայն արարածոց կացուցեր.

(1) Մին՝ նահանջարեկեալ :

(2) Միւսն՝ ուղեւորեալ :

կեալ միշտ յաղագս պահ պանութեան պատուիրանին շնորհեցեր՝
եւ եղեալ զնա ի զրախտին փափկութեան՝ զործել եւ պահել
առաջեր, ոչ առ ի տեղւոյն պակասութեանն լրման ինչ՝ կամ
զգուշութեամբ պահպանութիւն պատուիրեցեր զայս Տէր :

Քանզի ամենայն վայելչութեամբ քո լի էր վայրն այն, այլ
զործել զարդարութիւն եւ պահել զպատուիրանն ճշմարտապէս
նախագոյն վարդապետեցեր :

Եւ արդ որ այսպիսի պարգեւացս եղեալ մերձաւոր՝ իսկոյն
սուրբ պատուիրանին ցուցաւ անյուշ, հրապուրեալ ինքնակամ
բարութ թշնամւոյն՝ որ խօսէր ընդ նմա օձիւն . մահու եւ
ապականութեամբ ընդ յաւետակցութեամբ ինքեան եղեալ
առիթ եւ անարժան զրախտին երեւեալ վայելչութեան՝ յերկիր
ուստի առաւն դառնալ թողացուցեր : Թէպէտ եւ առ սակաւ
մի վասն ցասմանն սպառնացեալ՝ յաղագս քո բարեգործութեանդ
յերկնային եւ յանսպառ արքայութիւնդ վերածեր :

Եւ արդ ո՛վ բաւականացի բանիւ ասել զքո ի մեղ զանբաւ
բարեգործութեանդ զեղմունս, եւ կամ զրուատութեւ եւ հոգեւորական
երգովք զքո փառաբանել զաստուածութիւնդ . զոր
երկրպագին հրեշտակք, հրեշտակապետք, տէրութիւնք, արքայք,
իշխանութիւնք . զոր զարհուրեալ օրհնեն քերովքէք եւ զողացեալ
չշնջեն սերովքէք . վասն զի զարհուրմամբ եւ երկիւղիւ
երկու թեւօքն ծածկէին զերեսս իւրեանց , ածեալք ⁽¹⁾ զառ ի
լուսոյն ճառագայթումն հզօրեղութեան քո , եւ երկու թեւօքն
թռչին բազում երկեւղիւ , զկարգեալ օրհնութիւնսն ինուն
զոչմամբ աղաղակաւ ⁽²⁾ խորհրդական աստուածաբանութեամբ՝
եւ անհանգիստ ձայնիւք մի առ միւս հանդերձ մեօք ասելով .

« Ի ճայն » . — Զյաղթական օրհնութիւնս գոչելով՝ աղսղա-
կելով՝ ասելով . »

« Դպ . » — « Սուրբ, սուրբ, սուրբ, Տէր զօրութեանց » :

(Շարայարեի)

(1) Մին՝ « ածեալք », եւ « ածեալք » ի վերոյ . քերծեալ :

(2) Մին՝ « աղաղակաւ », եւ « աղաղակաւ » ի վերոյ . քերծեալ :

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՂԱԶԱՓԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔ

ԳԱՍՏԳՐԻ ՄԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՄԱՆ ԱՌԹԻԻ

(Շարունակութիւն տես քիւ 13)

Հայերէն լեզունիս սլ ունի իր սուղ եւ երկար ձայնաւորքն, զորս՝ մեր թեթեւ դատաւորանն քամահրելով կ'անտեսէ, սակայն այդու եղածն չեղած չէ ։ Այդ ձայնաւորաց փոփոխութիւնն սակայն այսօր ի սպառ թողուած է մեր տաղաչափութենէն զուրս ։ Մեր նախնեաց զիւրացողնական տաղաչափութեան տողերն չորս անգամ ունին, իւրաքանչիւր անգամ քառուակ վանկերով . որով մէն մի տող վեշտասանոտնեան . այսպէս .

«Լուսաւորիչն ամենեցուն Դեռնդիէ սուրբ վարդապետըն
Խոհական մեծ խորհրդով խրատեալ լոցոյց զաշակերտ-
եալսն» ։

Բայց որչափ ալ անդամներն միշտ չորս կը պահուին՝ սակայն վանկերուն չափը կրնան նուազել . մանաւանդ առաջին երկու անդամներուն, զի երրորդն անհրաժեշտ քառավանկ է ։ Եւ այս մանաւանդ չքնաղ օրինակ մ'է յունականին եւ լատինին նման ի մեզ եւս ձայնաւորաց երկարութեան եւ սղութեան չափով ոտից թուական ընտրութիւնն կատարուելուն առ նախնեօք, որուն իբր մնացորդ նշխարն է այդ ։ Այսպէս վերին տողից շարունակութեամբն ունինք .

«Սահակ՝ սուրբ հօտապետ սրովբէական բարեացն հաղորդ,
Վերբերիչ վարուց բարեաց վանիչ չարին պայտօնէից,
Տարիացեալ անճառ լուսոյն՝ վերասլացաւ ի կեանս ան-
մահ» ։

Այս առաջին՝ երկրորդ՝ եւ չորրորդ անդամներուն պարբերական թուարկութեամբն կ'ունենանք տաան տեսակ տող . զորս մի առ մի կը պարզէ Հ. Արսէն Վ. Կ. Բաղրատունի Վեր-գիւղեայ Մշակականաց նախարանին մէջ ։

Այս տաան տեսակաց խառնրդովն՝ յունական եւ լատինա-կան սուղ եւ երկար վանկերուն չափոյն կը հաւասարի մեր

դիւցաղնականն, եւ ըսեմ եւս թէ կը մըցի ի քաղցրալուր փափկութեան. իմաստիցն համեմատ առողջանութեամբ, ըստ երկարութեանն եւ ըստ սղութեանն : Գեղեցիկ օրինակ մը՝ իբր նմոյշ կրնանք ի մէջ բերել կարկտի թօթափման, ներդաշնակութեամբ ձայնի եւ չեւտի, այսպէս .

« Այնչափ ահեղ ի դրնիդ ընդ երդըս թանձրախիտ տրոփէ կարկուտ » :

Դիտմամբ չեւտերն դրած եմք . ցոյց աալու համար՝ թէ բառերուն ծայրն չէ՝ հնար երկարել, պէտք է չեւտիւ գլորել, սահիլ երթալ. վասն զի կարկտին իմաստն դայդ կը պահանջէ . իսկ եղան դետին՝ պատառելն՝ որ հակառակն է վերնոյն երազութեան՝ զի հանդարտութիւն կը պահանջէ, այսպէս կ'երկարենք .

« Պատառէ յամրաքայլ արջառ զակօս տարժանաւոր » .

Դարձեալ եղանց սայլ քաշելն, այսպէս .

« Զըզէ՛ եղնամո՛ղ ճըռնչածայն անուոցն ի գիւ, »

« Տո՛ւք ակտակցարա՛ր խուն ինչ նոցին զուք զաղարիկ » :

Դիւցաղնական տաղն որ հայկական չափ եւս կը կոչուի, կրնայ ըլլալ

Առաջին անդամն 1է ց⁴ ոտք.

Երկրորդ » 3է ց⁴ ոտք :

Բայց ուշադրութեան արժանաւոր է եւ բայարձակ հարկ տողերուն անդամներն իրարու հետ չխառնել. այնպէս զի եթէ առաջին անդամն միավանկ է՝ երկրորդն եւ ոչ իսկ եռավանկ կարող է լինել. նոյնպէս եթէ երկրորդ անդամն եռավանկ՝ առաջինն հնար չէ քառավանկէն պակաս դնել :

Երրորդ անդամն միշտ 4 ոտք.

Չորրորդ » 4 կամ 3. վասն զի տողին ծայրի հանգիստն վանկի մը զօրութիւն ունի : Ընդհանրապէս երկրորդ անդամն 3է մինչեւ 4 միայն ոտք կը վարի . եթէ առաջին անդամն միավանկ է՝ երկրորդն անպատճառ չորս պիտի ըլլայ . վասն զի այդ միավանկ՝ երկրորդ անդամին եռավանկին հետ միանալով՝ կը կազմէ քառավանկ անդամ մը : Այսպէս.

« Այո՛՝ եւ գրդատուն բարուց նոցին է սնունդ ի ճահ . »

այս տողին մէջ եւն է ոտքի չափն :

Նայնպէս եթէ առաջին անդամն երկավանկ է՝ երկրորդ անդամն երկավանկ չկրնար ըլլալ. վասն զի կրկին երկավանկ

քառալսանկ կը կազմէ , որ անդամաթիւն է . որով թէ իմաստն
եւ թէ ընթերցումն կը դժուարի . մանաւանդ երբ յաջորդ ան-
դամք ալ կրկնալսանկ բառերէ ձեւացած ըլլան . զոր օրինակ .

« Շոպեալ տանին կացօք անվութ բունոցն համեղ ճաշակ »
Այլ եթէ չեշտ մը կամ ոլորակ կամ հանգիստ կամ երկար
զործածութի՝ կարելի է առանց անճահութեան այսպէս .

« Որ ինչ եղեւ ըն նովաւ՝ բընաւք բարի էին եւ կեանք ,
Աւանդ , զի մեղք եւ եթ մահ եւ ըզչար մուծին յաշ-
խարհ » :

Ըսինք թէ չորեքոտնեան է միշտ երրորդ անդամն . իսկ
երբ առաջին անդամն չորեքոտնի է եւ երկրորդն եռոտանի՝
չորրորդ անդամն զգուշանալու է եռալսանկ ընելէ . որպէս զի
հօթնոտնեան չափ չհամարուի , իրարու կից : Զոր օրինակ .

« Մի՛ քեզ ի մուտս արեւու կալցի ըզգէմս այգեստան » :

Մեր տաղաչափութեանց մէջ ընդհանրապէս տողին հետ
իմաստն ալ կը լիննայ . այս մեծագոյն զժուարութիւն մ'է քեր-
թողաց համար , մանաւանդ թարգմանութեանց մէջ . ուր հար-
կաւ . կ'ըստիպի թարգմանին տողէ տող անցունել իմաստն . նա
մանաւանդ տող առ տող ճշգրիտ թարգմանութեանց մէջ : Հարկ
է այն ատեն՝ լեզուին հմուտ գիտութեամբն ճարտարօրէն ա-
ծականն կամ խնդիրն կամ յատկացուցին , եւն , այս տողին
մէջ դնելով՝ դոյականն կամ ըսին կամ յատկացուցին , եւն .
միւս տողն անցունել . որպէս զի թէ ընթերցողին աչքն ու
միտք չշուարին եւ թէ ունկնդիրն չդժուարի լսել ու ըմ-
բանել :

« Եւ ոչ յերկրորդ կամ յերրորդին
Պահու սպասեմ զալոյ քոյին : »

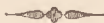
« Այլ ո՛ր երբէք առնուլ տեւկրեանց հաւատայր
Յերեկորնեան ի ծովափունըս զազար : »

« Պարակցեալք քաջազէն բռնութեամբ , ի յերկրէ
ի յերկինըս տարազէմ գընացին՝ փախըստեայք : »

*

(Շարայարեղի)

ԱԼՊԵԱՆՔ

(Շարունակութիւն տես քիւ 13)

Քիչ հեռուն ասոր աջ կողմը կը գցուին Ռէյնուալտի (Ատուլա) Պեռնարտինի եւ Սըլուկենի լեռնակոյտքն. կեղրոնական Ալպեանց բաժինն մէջ :

Պուալո ըսած է. « Ատուլայ ոտքին վրայ՝ հազար եղեգանց մէջ՝ Հռենոս խաղաղ եւ սէզ իր ջրոց հոսանքէն Սա-
կայն խարուելու չէ. վասն զի Պառնասոսի ծանօթ էր բանաս-
տեղծն աւելի՝ քան Ալպեանց : Անծանօթ էր իրեն՝ թէ Ատու-
լայ ոտքն սառնապատով ծածկուած էր ուսկից Հռենոսն կը
ժայթէ, ոչ թէ եղեգնուտով : Այո՛ սէզ եւ վէս իր ջրոց խա-
ղալուն վրայ, այլ խաղաղ. հազարաւոր ճանապարհորդք ամեն
տարի Չար ճանապարհ կոչուած տեղէն՝ ակունքին մօտ՝ մինչ
կը նկատեն ահաւոր հոսանքին 150 մեղր խոր անդունդներու
մէջ մռնչելով եռալն՝ ապահոված են այդ խաղաղութեան սար-
սափահար երեսէն. Պեռնարտինի եւ Սըլուկենի լեռնակոյտ նեղ
ղանդուածներու մէջ կը տեսնուին մեր դիտարանէն խոր ու
անձուկ ձորեր, Կրիզոնի (Չուիցերիա) գաւառէն Գոմո եւ Մեծ
լիճերն իջնող կրկին չքնաղ ճամբաներու դռներն :

Սըլուկենէ քիչ անդին Սեբգիմիւրի քով Կեղրոնական Ալ-
պեանց բաժինն կ'աւարտի, եւ Հռետեան Ալպեանք կ'ըսկսին ,
Կ'ըսուի թէ Հռետոսի առաջնորդութեամբ ետրուրացի գաղ-
թականութիւն մը հոս եկած եւ բնակած է : Եթէ այս 220,000
մեղր երկարութիւն ունեցող պարսպէն անցնինք՝ որ եւ է
դռնէ մը , աւստրիական Դիրուի մէջ կը գտնենք զմեզ : Այս
կողմանէ ուշադրաւն Պեռնինայի եւ Որդիւրի լեռնակոյտքն են .
առաջինն իր գաղաթներուն բարձրութեամբ եւ իր հիանալի
սառնարաններու մեծութեամբն եւ գեղեցկութեամբ Սպիտակ
եւ Վարդ լեռներուն հետ կը մրցի : Ինն աղբիւրին մօտ լեռան
ալուցէն կը ժայթէ Դանուբ գետին մեծագոյն օժանդակն. որուն

մօտ է մինչեւ այսօր անժանօթ եւ այսօր աղպաղնաց լեռնահորդներու կայքն Բոնդրէզինա դիւղակն, նման Շարժոնիքս եւ Զերմազ կայից ։ Պեռնինայի աջ կողմն կանգնի Որդեր, հանդարտ ելեւէջով, որուն կողին վրայէն մանուածապատ կը չրջի Սդէլվիոյի ճամբան, Եւրոպիոյ ամենէն բարձրն ։ Որդեր եւ Վիզո երկու բրգաձեւ հսկայներ են 800,000 մեդր իրարմէ հեռու, Բիեմոնդի եւ Լոմպարտիոյ դուրաններուն երկու ծայրերը կանգնած արձաններ ։

Միլանի տաճարէն պարզուող տեսարանն մինչեւ Որդեր կը հասնի, առջեւն իբր մարտկոց ունենալով Ատամելլո լեռն ։ Այլ եւս աչքի տեսութիւնն չկրնար յառաջ դիմել ։ Ալպեանց վերջին բաժինն 200,000 մեդր 1,200,000ի վրայ՝ հորիզոնի մէջ խորասուզուելով անյայտ կ'ըլլայ դէպ ի հարաւային արեւելք ։

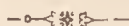
Որպէս զի կարենանք աչքով մնացեալ մասն ալ քննել՝ հարկ է Միլանէն անցնիլ Վենետիկ, եւ նոյնչափ զեղատեսիլ բարձրաւանդակի մը վրայէն որչափ է Միլանի Տաճարինն՝ Ս. Մարկոսի Զանդակատունն, չարունակել մեր քննութիւնն ։

Հոն պիտի պարզուին մեր աչքին առջեւ Քառնեան եւ Յուլեան Ալպեանք, որ Պրէնէրի կապանէն սկսեալ կը չրջապատեն Վենետեան եւ Յրիուլի գաւառներն, եւ ապա մեղմիւ խոնարհելով Քառնիոյի դուրանին եւ Ադրիականի մէջ Դրեալէն անդին կ'անհետանան ։ Այս է այն ահագին կիսաբոլոր չրջանակն զոր Ճենովայի ծոցէն մինչեւ Ադրիական դժեցինք ։

Մեր Միլանի դիտարանէն յայտնապէս մենք միայն այդ անհուն տեսարանին ընդհանուրն եւ մեծ գիծերն միայն կրնանք նկատել եւ ամփոփել ։ Ձենք կարող Ալպեանց կողերուն մի առ մի չրջանակներն տեսնել, կամ ըմբռնել անոնց իւրաքանչիւրին բուսական կենդանական եւ մթնոլորտային վիճակն ։ Ձենք կարող իւրաքանչիւր հովիտներու բերնին վրայ կանգնած չնաշխարհիկ տեսարաններով եւ բարեբերութեամբ օժտուած բնութեան ծաղիկ կոչուած մարդկային բնակութիւններու զիւղերու քաղաքներու նկարն մտաբերել ։ եւ ոչ ալ տեսնել եւ վայելել այդ ցուրտ եւ վճիտ ջրերն որ լիւրաւոր աղբիւրներէ առատ առատ յորդելով անթիւ լիճեր աւազաններ կը կազմեն, ուսկից անսպակաս կ'ուռուլին Բիեմոնդեան եւ Լոմպարտեան դաշտերն զրախտանման ։

Մօտէն տեսնալու է այս ամենն ։

ԳԱՆՁԱՐԱՆՔ ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ

(Շարունակութիւն տես քիւ 13)

Դիտելու արժանաւոր մի քանի բացատրութիւններ կը գտնեմք յաջորդին մէջ եւս . « Ձի եթէ մարմնոյն հետեւեցի ախտից՝ անկցի ի մարմնական փոխադրութիւնս . » փոխադրութիւն գրուած է փոխանակ յեղեղմանց . les vicissitudes corporelles.

Յէջ 16 տպագրին կը տեսնենք նոյն այս փոխադրութիւն բառն փոփոխութեան համխմտտ . որչափ ալ յեղյեղմունք ընկեր են փոփոխութեան՝ սակայն նոյն չեն :

« Իսկ վասն զի ի մարմնոյ է մարդ եւ ամենայն մարմին ի չորից տարերց հաստատեցաւ , հարկ է ընդ այսոցիկ ախտիւք անկանել նմա՝ յորոց եւ տարերքս , փոխադրութեամբ եւ հատմամբ եւ հոսմամբ . . . փոխադրութիւնք ըստ որակութեան , իսկ հոսումն՝ ըստ քափման . քանզի քափի կենդանին ի ձեռն յայտից վատոից եւ անյայտից : Այո՛ հարկ է՝ կամ թափմանն փոխանակ՝ ի ներքս բերել հաւասարս , կամ լուծանել կենդանւոյն՝ կարօտանօք ի ներքս մտելոցն : Չորին եւ խոնաւին եւ ողւոյն թափեցելոյ՝ հարկ է չորին եւ խոնաւ կերակրոյ կարօտ լինել կենդանւոյն եւ ողւոյն : » Այս հատուածին մէջ ունինք մի քանի ուսումնական բառեր , այլ որպէս զի աւելի զիրարմտնելի ըլլայ՝ յիշեմք զի աստէն կենդանականին զանազան փոփոխութեանց վրայ կը խօսի . եւ զի ըստ հին փիլիսոփայից մարմինն ի չորից տարերց կազմուած է՝ ի հողոյ , ի ջրոյ , ի հրոյ եւ յօդոյ , հարկաւ կ'ըսէ նոցին յեղյեղմանց պիտի հպատակի մարդկային մարմինս ալ , աստէն յեղյեղմանց տեղ ախտ բառն կը վարէ թարգմանն :

Ուստի ըստ տարերց պիտի հատանի , հատումն (divisibilité) , պիտի հոսի , հոսումն (dépérissement) . եւ այս կորուստ (հոսումն) ըստ քափմանն (dépéditition , sécrétion) , քանզի քափի (թափել կենդանւոյ = perdre la substance) ի ձեռն յայտ եւ տնայտ փոսուից , (pores visibles et in-

visibles) : Տպագիրն կարծեմ կը վրիպի կիսաաղբուրթեանն մէջ . վասն զի կ'ըսէ այսպէս . Արդ հարկ է , կամ փոխմանն՝ փոխանակ ի ներքս բերել հաւասարս , կամ . . . Վասն զի փոխանակն ըստի տեղ գործածուած է : Փոխանակ հաստատուն կերակրոյ կը վարէ թարգմանս չոր բառն . փոխանակ հեղանիքի կ'ըսէ խոնա . եւ կազային իմաստին՝ փոխանակ օղային բառին՝ կը զնէ ոգի :

« Քանզի իւրաքանչիւր է ինչ՝ որ ընտանեաւ եւ նմանեաւ կերակրի , եւ է ինչ որ ի հակառակիցն . . . իսկ տարերցս է ինչ՝ յոր ի ձեռն միջնորդից ոմանց մատչիմք . որպէս ջուր՝ երբեմն ըստ ինքեան եւ երբեմն ի ձեռն միջնորդից՝ զինուոյ եւ իւղոյ եւ ամենայն խոնառուտ կոչեցելոցն պտղոց . . . նմանապէս եւ հրոյ հաղորդիմք՝ երբեմն մերձաւորապէս ի նմանէ ջրեալ , եւ երբեմն ի ձեռն միջնորդից՝ յորոց ուսեմք եւ ըմպեմք » . . . ընտանեաւ եւ նմանեաւ բառերն կը վարէ թարգմանիչս բնութեանն յարմար կամ ըստ բնութեանն իմաստին տեղ . իսկ մենք առ հասարակ կ'ըսենք՝ ուղղակի կամ անուղղակի կերպով . հայ Նեմեսիոսն այլ ընտիր կերպ մ'ալ կ'ուսուցանէ ըսելով . ըստ ինքեան կամ ի ձեռն միջնորդի , խոնառուտ պտուղն՝ ջրոտ պտուղն է , Թաց պըտուղ . հակառակն՝ չիր : Հասարակաբար գործածուած քիչ կամ շատ բացատրութեան ընկերն կը գտնեմք՝ առաւելապէս կամ նուազաբար . — քանզի յամենեւին կամ առաւելապէս կամ նուազաբար մասն հրոյն սփռի :

« Ըստ նմին օրինակի եւ զօղս մերձաւորապէս (ուղղակի) ունիմք ի տուրեաւս շնչոյ . . . Իսկ գերկիր մերձաւորապէս մեք ոչ ունիմք , այ ի ձեռն այլոց (անուղղակի) . . . »

Ոչ էարկ շուրջ զմեօք մորթ բանձրաւորք , եւ ոչ մազ կուռ եւ խիտ . . . եւ ոչ թեփ՝ որպէս օձից եւ ձկանց , եւ ոչ խեցի՝ որպէս կրայից եւ գաղտակրաց , ոչ թեւս . . . » ճշգրտութիւն եւ գեղ նկարուց :

Յէջ 21 տպագրին մի քանի գեղեցիկ դարձուածներն ունինք . « Ոչ ոք ի բարեւոք իմացողացն վասն հրեշտակացն ասիցէ զայս լինել . » բարեւոք իմացողն է l'homme de bon sens : Կրկին անգամ ունինք փոխանորդութիւն ազգի բայաարութիւնն սոյն էջին մէջ , որ է propagation de race :

« Քանզի աստանեմք զբնութիւն՝ բաշխելով կենդանեաց կե-

րակուրս ի յերկրէ , պտուղս եւ բոյսս , բայց միայն ի յետնոցն մարմնակերաց :

Եւ այսոքիկ նոյն մարմնակերք կերակրին ի կենդանեաց որք ի յերկրէ ճարակին , որպէս պայլք եւ առիւծք զգառինս եւ զայլ կենդանիս : » Փոխանակ գիշակեր անասնոց՝ ունինք մարմնակերն տաւն , որ համազօր է առաջնոյն եւ զաղղիական carnassier բառին : Մսակերն՝ գիշակերն եւ շաղղակերն սքանչելի բառեր են . ըսելիք չունինք բնաւ հակառակ . սակայն ինչ պակաս ունի մարմնակերն զի անյիշատակ այսպէս մնար ի սպառս : Դիտելի երկու կէտեր կան . մին՝ զի Նեմեսիոս աստէն ուղղակի բնապատմութեամբ զբաղելով՝ փոխանակ այդ երեք ծանօթ բառերուն մարմնակեր գնեին նշանակութիւն ունի . երկրորդ՝ գուցէ նոյն իսկ թարգմանչին մտաց հետ նոյնանայ մեր այս անդրադարձութիւնն ալ՝ եթէ ըսենք . թէ նախ մսակեր բառն այդ ճշգրտութիւնն չունի այս գործածութեան մէջ ինչպէս մարմնակերն . վասն զի մսակեր է մարդն ալ , առանց մարմնակեր ըլլալու . որով մտէ հրաժարողքն կ'ըլլան մսահատք , երկրորդ եւ երրորդ բառերն գեշ եւ շաղիղ բառերու բարդերն մեռելոտուոյ նշանակութիւնն ունին , եւ սեղմ են իմաստիւ քան զմարմինն . որ թէ կենդանին եւ թէ մեռելոտին կ'ըմբռնէ : Արժանի չէ՞ր այս բառ բառազրաց մէջ մտնելու :

« Ապա ուրեմն եւ աստեղաց շարժութիւնք , եւ երկին եւ ժամք եւ անձրեւք , եւ ամենեւին այսոքիկ՝ վասն այսորիկ եղևն , զի կերակրոցն՝ որպէս շրջագային միշտ բաշխեցկոց՝ անպակաս եւ մատուցողն զպտուղս՝ մնացէ բնութիւն : »

Աստեղաց շարժութիւնն՝ է հոլովումն աստեղաց , իսկ ժամք եղանակներն են , շրջագայ բառն յունարանական բառին թարգմանութեամբ պարբերականն է , *périodique* :

« Այլ թերեւս անտեղի է գանբաժսն յիմանալոյ (այսինքն՝ որք բաժ կամ բաժին չունին յիմանալ — *les êtres irraisonnables*) եւ ըստ բնաւորական յարձակման միայն կենդանիս եւ յերկր կորացեալս եւ զծառայութիւն ի ձեռն ձեռոյն ցուցեալս (ցուցանողս , թարգմանիչն յունարէն կը խօսի . եւ այս առ հասարակ) ասել վասն միմեանց զոլ արարեալ : » Մատենականս սկիզբն Նեմեսիոս զմարդ սահմանեց՝ ի հոգեւ իմանալոյ եւ ի մարմնոյ՝ մարդ . կենդանի բառն՝ կեանք արմատէն՝ թարգմանիչս տմեկայն ճշգրտութեամբ կը վարէ շնչաւոր՝ զգո-

յականի համար միայն . չնչաւոր՝ ոչ նիւթական՝ այլ սննդիւթ շունչն . որով անման կենդանի կը կոչէ հոգեղէնքն . առ այս մարդոյ սահմանն կուտայ յէջ 20 , Կենդանի բանաւոր , մահ- կանացու , մասց կը մակացութեանց ընդունակ . (ըստ նախ- կին իմաստասիրաց) : Կենդանի՝ վասն զի եւ մարդն էութեամբ է չնչաւոր եւ զգայական . քանզի այս է սահման կենդանւոյն . (այսինքն կենդանութիւն եւ կեանք ունողին) : Իսկ բանաւոր՝ զի որոշեացի յանբանիցն , եւ մահկանացու՝ զի զաացի յան- մահիցն կենդանեաց : Ուստի կ'ըսէ . անոնք որ անիմացք կամ կենդանութիւն ունին միայն բնաւորական յարձակմամբ , ան- տեղի է այդպիսեաց համար իրենք իրենց համար եղած են ըսել :

Բնապատմութեան նախաբանին մէջ է կենդանեաց յա- տուկ կամաւոր շարժումն եւ զգացումն , այլ առաջինն կը պատկերի աստէն յատուկ բառով բնաւորական (այն որ ի բնէ է , ընդածինն) յարձակումն կամ շարժումն : Քիչ յետոյ նոյն բնաւորական բառին կրկին զօրծածութիւնն կը տեսնեմք ցանկութիւն եւ սրտամտութիւն բառից կից , ընդածինն է , ընդանն է իմաստն . յիշենք աստէն Գրոց կարեւոր մեղքն :

Ս. Վ. ՆԱԶԱՐԵԹԵԱՆ

(Շարայարեյի)

ՀԱՏՈՒԿՈՏՈՐՔ

Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ ԵՒ ԺԱՄԵՐՈՒ ՄԱՏՈՒՑՄԱՆ

ՔՐԻՍՏՈՆԵՌԻԹԵԱՆ ՄԱՏԱՂ ՏԻՈՑ ՄԷՋ

(Շարունակութիւն տես քիւ 13)

Ճրագալոյց բառն քիչ առաջ յիշեցինք . գիտելի է՝ զի քրիստոնէից սովորութիւնն էր չտա՝ հին ժամանակներէ հետէ արեւու մտնալէն յետոյ աղօթել ի ժողովի կամ առանձինն . ոմանք երեկոյի աղօթք կոչեցին զայն , եւ ոմանք գիշերավառի , արեւմուտքէն անմիջապէս յետոյ երեւցող գիշերավառ . ասողին անուամբ , Vesper :

Բազմաթիւ հին հարց վկայութեամբ կը հաստատուի՝ զի ի հնունն՝ երեկոյեան այս ժամակարգութիւնն արեւմուտքէն ետքը կը մատուցուէր , եւ ըստ որում ճրագօք լուցելովք՝ կոչուին ընկալաւ ճրագալոցի : Յերոնիմոս կը զրէ (ԹՂ . ad Loetam) . Ջահիւք լուցելովք գերեկոյի մատուցանեմք զպատարագ Աստուծոյ : Մերս նախատօնակք՝ որ արեւմուտքին սկիւնն յաջորդել՝ զի արեւմուտքէն յետոյ կ'սկսի յաջորդ օրն , կիրակամտից գեղեցիկ հրաշալիքն ունի՝ ԼՈՅՍ ԶՈՒԱՐԹ , սուրբ , փառաց հօր երկնաւորի . . . իսկ սովորական աւուրց համար ալ՝ . . . որ հաստատեցեր զյուսարս ի բարձունս . ի յերկնից լոյս ծագեցեր ընդ ամենայն տիեզերս . . . Եւ ԶԼՈՅՍ ՃՐԱԳԻ . դու ես լոյս գովելի , սուրբ եւ առաջին լոյսն . ի քեզ փախնու խաւարն եւ զլոյս քո կենդանի՝ տե՛ր ծագեա՛ ի սիրտս մեր . . .

Երախայից՝ որոնք քրիստոնեայ կրնային կոչիլ , այլ ոչ հաւաաացեալ կամ եղբայր , չէին ուսուցանէր եւ չէին կարգար անոնց ներկայութեան հաւատամքն եւ Հայր մերն , եւ այս այնչափ խստիւ օրինադրուած էր՝ զի Սողոմոնոս իմաստուն մարդոց խորհրդով՝ իր պամութենէն զուրս թողուց նիկիական հանդանակին իսկառիպն . (Գիրք Ա . գ . 20) : Զի հնար

էր թէ տգիտաց (երախայք անկնունք) ձեռք անցնէր եւ արհամարհ թուէր : Իսկ տէրունական աղօթից համար կ'ըսէ Ոսկերիւրան (Մաթ. ԺԹ. Ներք.) մկրտելոց միայն օրէն է հայր կոչիլ զԱստուած :

Հաւատացեալք ի Ժողովի երկու տեսակ աղօթք կը կատարէին , մին՝ վասն ինքեանց եւ ամենեցուն որ ընդ ամենայն տեղիս , երկրորդ՝ տէրունականն եւ կանոնականն : Առաջինքն եւ երկրորդքն միանգամայն հաւատացելոց եղբարց կարողութիւն էր մատուցանել ի Ս. Ժողովի : Երախայք ոչ ինչ աւելի քան ուսանողներ՝ կը վարժէին : Ս. Գրոց եւ Աւետարանաց հատուածներու ընտրութիւնն՝ ինքնին իսկ Առաջնորդն կամ Վերակացուն կը կատարէր . նոյնպէս եւ չափն : Ապա կը յաջորդէր յորդորականն եւ խրատականն , ըստ պիտոյից երկարելով :

Երախայք ներկայ կը լինէին այսչափ Ժամանակ :

Ապա դռներն փակուելով , կամ ըստ տէրունականին՝ ըզգուշանալով ի տալոյ գործութիւնն չանց , հաւատացեալ եղբարք միայն մնալով կանգնէին եւ ողջոյն տային միմեանց զմիմեանս համբուրելով , որով կ'ըսկսէր Պատարագն կենդանի . եւ միանգամայն կարդային աղօթս . կ'ենդադրուի տէրունականն :

Ապա առ Առաջնորդն եղբարց կը բերեն հաց եւ զինի :

ՊԱՏԿԵՐ ԷԱՆՈՒԵԱՆ

Ե Ի

ԿՐՕՆՔ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

(Շարուակութիւն տես քիւ 13)

Ապաքէն զայս ամենայն քաջ իսկ համառօտեալ ի հակիրճ բանս Դիոնիսիոս Փրեսքնոս առէ այսպէս . Իրական ինչ են հաւատք բովանդակ աշխարհիս , եւ որ իրական՝ ոչ կարծեօք հաւատի , այլ վկայութեամբ : Ապա հարկ է մեզ հարցանել զտարեղիրս աշխարհի , եւ զազդի ազդի յուշարար յիշատակաբանս , եւ զզրոյցս ճանապարհորդաց . յորոց լիցի մեզ ուսանել՝ եթէ ազգք եւ ժամանակք եւ աշխարհք երկոքին կանխածանօթն եւ նորագիւտ՝ միաձայն գտանին ի հաւատս միութեանն Աստուծոյ : Նա կարօղ իսկ էաք հարցաբանել զամպարիչան եւ խնդրել ցուցանել մեզ զկողմն ինչ աշխարհի՝ զոր մարթ իցէ հաւաստեօք եւ ոչ կարծեօք ցուցանել՝ եթէ աստուածանդէտ լեալ իցէ , եւ ի սպառ անմասն ի խօթամիտ սնդամ ծանօթութենէ զայութեան ուրուք աստուածութեան : Այլ արդ ի զուր եղեն նոցա ճիշն յայն ազդ վատակոց , եւ սուտ յանդիմանեցան նոցա ցուցակութիւնք , եւ անկարողութիւն նոցին յառաջ ամելոյ մեզ ազգ մի ողջոյն չաղեալ յաստուածանդիւթեան . արդ ուրեմն հաւաստէ մեզ եթէ չ՛ ուրեք երբեք հնար գտանել այդպիսի ինչ :

Աղէ մատթի ի վեր յանցոյ կանուխ ժամանակաց , եւ անց ընդ ազգս համօրէն բնակեալս յաշխարհի , ընդ ժողովուրդս կարի հրահանգեալս եւ ընդ կարի խժաղութս , եթէ կարասցես գտանել ազգ մի եւ եթ՝ որոյ չիցէ ծանօթութիւն աստուածութեանն , որ շատ եւ որ սակաւ , միաձայն եւ համախորհուրդ են յայդմ Փիւնիկն եւ Քաղցիք . Եգիպտոս եւ Հնդկիք , Պարսք եւ Հաք , Յոյնք եւ Հռոմք , եւ ազգք եւ ժողովուրդք ամենայն , զի ահա առասպելայօդքն ժամանակք լիք են եւ

հոծք ի վէպս աստուածոյ եւ կիսաստուածոյ , եւ յամենայն զիրս որ ի տղայ տիւղ ի ձեռս մեր յածին՝ զինչ արժան իցէ նկատել , եթէ ոչ հետս յայտնագոյնս հաւատոյ ամենայն ազգաց աշխարհի . եւ զինչ իցեն սեղանք ուղղեալք եւ մեհեանք կանգնեալք եւ զիք եւ զբոշեալք արձանացեալք եւ զոհք եւ տօնք կրօնականք եւ երգք նուիրականք , աստուածադասութիւնք եւ իւզազլխութիւնք եւ ելիւսեանքն եւ Տարտարոսք . ոչ ապաքէն կցորդութիւն է ամենայնի այսոցիկ ընդ ճշմարիտ էութեանն Աստուծոյ : Ապա ընդունայն բանք են ուրանալ զմիակամ զմիախորհուրդ համաձայնութիւն ազգաց եւ ազանց երկրի յաստուածգիտութեան . ապա ուրիմն օրէնք բնականք են կրօնք , ըստ առաջադրեալս բանի :

Պատասխանի քնդդեմ առարկութեանց . — Ասեն ոմանք Տգիտութեան եւ Կանխակալոյ կարծեաց պտուղ լինել զկրօնս :

Անիրաւ են այդ բանք . զի ուր իցէ գտանել զայդ տգիտութիւն եւ մտախաբութիւն համաշխարհային : Իսկ վասն կանխակալոյ կարծեաց չունիմ ինչ ասել . զի փորձ իրացն ոտուգապատում է , ընդ անցանել աւուրց պակասել այդոցիկ եւ մրաց մարդոյ լուռաւորել : Ոչ եթէ ամենայն մարդիկ ի միասին ըմբռնեցան յայդ մտորութիւն մտաց . զի ոչ մտացի այդպէս ինչ ածել զմտաւ . ոյր ուրուք ազաչեմ ասել լուեալ այդպիսի ինչ , կամ ուր իցէ գտնուլ ամենայն մարդկան ի մտորութիւն ցնդել միանգամայն . զի ըստ բարուց բնութեան եւ միտք մեր զանազանին , ոմն կորուլամիտ եւ ուշիմն , եւ միւս այլ ոք տկարամիտ . եւ չէ հնար սոցա երկոցունց միօրինակ խաբել ի ստութիւնէ :

Դարձեալ չէ հնար զծնունդ համաձայնութեան ի տգիտութենէ սերել , զի որպէս յայտնի տեսանի ցայսօր ժամանակի՝ ընդ աճել զիտութեանց եւ մտաւարժութեան եւ արուեստից՝ ծաղկեցաւ եւ աճեաց այդ համախորհութիւն ազգաց զկրօնից :

*

(Շարայարեկի)

ՕՐԷՆՍԴՐՈՒԹԻՒՆ ՕՍՄԱՆԵԱՆ

ԸՍՏ ԾԻՍԻՆ ԱՆԱՖԻՏԱՅ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե .

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺԱՌԱՆԳԱՅ ՎՐԱՅ (ԱԶԷՊ)

(Շարունակութիւն տես քիւ 11)

Յօդ. 169. — Ընդհանուր ժառանգ է որ եւ է անձ՝ որ միակ կը սեփականէ ամբողջ ժառանգութիւնը, կամ մնացորդը՝ յետ բաժնալոյ օրինաւորական մասունքը, ի զիպուածի համընթացութեան օրինաւորականաց :

Կրկնատեսակ են ընդհանուր ժառանգք. ընդհանուր ժառանգ հայրենական, եւ ընդհանուր ժառանգ զօրութեամբ տէրութեան :

Հայրական ընդհանուր ժառանգք երեք դասու կը բաժնուին, այսինքն

1. Ընդհանուր ժառանգ իրեն համար.
2. Ընդհանուր ժառանգ ուրիշին համար.
3. Ընդհանուր ժառանգ ուրիշի մը հետ :

ՀԱՅԱՍՏ Ա. — Այն բնդհանուր ժառանգաց վրայ՝ որք այսպիսիք են իրենց համար :

Յօդ. 170. — Ընդհանուր ժառանգ է իրեն համար որ եւ է անձ՝ որ պէտք չունի ուրիշին համընթացութեան ժառանգական իրաւունքը ստանալու համար եւ կապեալ չէ՝ հանգուցելոյն, կանանց միջոցաւ :

Այս դատ ժառանգաց կրկին կը բաժնուի չորս դասու , ըստ հետեւեալ կարգի նախագասութեան .

1. Հանգուցելոյն որդին , որդւոյ որդին եւ այսպէս յաջորդաբար իջնալով ստաիճանաւ սերնդոց :

Այսպէս եթէ մէկ մը մեռնի մի միայն որդի թողով , ասիկայ կ'առնու բոլոր ինչքը ընդհանուր ժառանգի տիտղոսի :

2. Ի պակասութեան որդւոյ , կը ժառանգէ հայրն , ի պակասութեան հօր՝ հայրական հաւն , եւ այսպէս յաջորդաբար ելլալով ստաիճանաւ նախահարց :

Եթէ մէկ մը մեռնի ժառանգ թողով հայրը կամ հայրական հաւը եւ որդի մի , ժառանգութեան վեցերորդ մասը կը պատկանի , իբրեւ օրինաւոր բաժին , հօր կամ հայրական հաւուն եւ մնացորդն որդւոյն՝ տիտղոսի ընդհանուր ժառանգի :

3. Հարազատ եղբարք , արեւակից եղբարք , արու սերունդք հարազատ եղբարց եւ արեւակից եղբարց , եթէ չկայ հայր կամ հայրական հաւ :

Եթէ հանգուցեալն իր ժառանգ թողու հայրը կամ հայրական հաւը հարազատ կամ արեւակից եղբօր մը հետ , հայրն կամ հաւն կ'առնու բոլոր ժառանգութիւնը տիտղոսի ընդհանուր ժառանգի , ըստ որում հայրն կամ հաւն ունի զնախագասութիւն , ի պակասութեան որդւոյ :

4. Հարազատ հօրեղբայրն , արեւակից հօրեղբայրն , որդիք հարազատ հօրեղբօր եւ որդիք արեւակից հօրեղբօր , ի պակասութեան հարազատ կամ արեւակից եղբօր կամ եղբօր-որդւոյ :

Եթէ հանգուցեալն հարազատ կամ արեւակից հօրեղբայր թողու եւ մէկ հարազատ կամ արեւակից եղբայր , ժառանգութիւնը կը պատկանի նախագասութեամբ հարազատ եղբօր :

Եթէ հարազատ կա՛ արեւակից հօրեղբայրն համընթանայ հօրեղբօրորդւոյ մը հետ , ժառանգութիւնն հօրեղբօր կը պատկանի :

Ապա կուգան հարազատ եղբայր հօր հանգուցելոյն , արեւակից հօրեղբայր նորին , որդիք հարազատ հօրեղբօր , եւ որդիք արեւակից հօրեղբօր յորմէ եւ է ստաիճանէ , ի պակասութեան հարազատ հօրեղբօր կամ որդւոյ նորին :

Հարազատ հօրեղբայրն հայրական հաւուն՝ նախադատ է արեւակից հօրեղբօր հաւուն :

Որդիք հայրեւական հարազատ հօրեղբօր կը նախադասեն

որդուոց հայրենական հարազատ հօրեղբոր , եթէ հաւ չկայ , եւ այսպէս անսահմանաբար :

Յօդ. 171. — Երբոր ազգականութիւնն տարբերի աստիճանօք , նախադասութիւնն իրաւանց տեղի ունի ըստ մերձաւորութեան աստիճանի :

Այսպէս որդին նախադաս է թոռան , հայրն կամ հայրենական հաւն նախադաս է եղբոր :

Մէկ կամ միւս սեռի ժառանգն , որ ազգական է յերկուց կողմանց նախադաս է անոր՝ որ ազգական է միայն մէկ կողմանէ :

Այսպէս հարազատ եղբարք կը նախադասուին արեւակից եղբարց . հարազատ քոյրն , ի համընթացութեան ընդ ուղղակի դստեր կամ ընդ դստեր որդւոյ . նախադաս է արեւակից եղբոր . որդին հարազատ եղբոր ի բաց կը մերժէ արեւակից եղբոր որդին . հարազատ հօրեղբայրն ի բաց կը մերժէ արեւակից հօրեղբայրը :

Այս տրամադրութեան մերձեցնալի է եղբորորդուոց հօր հանգուցելոյն եւ եղբորորդուոց հաւու հանգուցելոյն :

ՀԱՏԱՆԻ Բ. — Ուրիշ ազգականի համար
բնդհանուր ժառանգաց վրայ :

Յօդ. 172. — Չորեքին անձինք իզական սեռի՝ ընդհանուր ժառանգք կ'ըլլան երբոր կը գտնուին ուրիշ ազգականի մը հետ , եւ իբրեւ օրինաւոր բաժին կ'առնուն կէտը կամ երրորդը ըստ դրութեան իւրեանց :

Այս անձինքս են ուղղակի դստերք , դստերք որդւոյ , հարազատ քորք եւ արեւակից քորք :

Այս չորս դասերէն ամէն մէկն , պէտք ունի , ընդհանուր ժառանգ ըլլալու համար , համընթացութեան եղբոր մը կամ անձին՝ որ իրենց մէջ եղբոր տեղը բռնէ :

Դուստրն պարզ բաժին կ'առնու եւ որդին կրկին բաժին :

Յօդ. 173. — Օրինաւոր բաժին չունեցող կիներն՝ որ կը համընթանայ Ալեքս կոչուած եղբոր մը հետ , այս համընթացութեան համար ժառանգ չըլլալն :

Այսպէս հարազատ հօրեղբոր մը քոյրն անոր հետ չթանձանցիր :

Նոյն տրամադրութեամբ կ'ընթացուի նկատմամբ որդւոց արեւնակից հօրեղբոր մը ի համընթացութեան ընդ դստեր արեւնակից հօրեղբոր մը, եւ նկատմամբ արու թոռան ի համընթացութեան էդ թոռան :

ՀԱՏԱԾ Գ. — Ուրիշ ժառանգի մը հետ
բնդնանուր ժառանգաց վրայ :

Յօդ. 174. — Երբոր հանգուցեալն երկու քոյր ունենայ, մին հարազատ եւ միւսն արեւնակից, անոնց ամէն մէկն ընդհանուր ժառանգ կ'ըլլայ, մինչ համընթանայ հանգուցելոյն դստեր կամ ուղղակի դստերց հետ կամ որդւոյն մէկ կամ բազմաթիւ դստերց հետ :

Յօդ. 175. — Տարբերութիւն՝ ընդ մէջ ընդհանուր ժառանգաց ուրիշի մը համար եւ ընդհանուր ժառանգաց ուրիշի մը հետ, յայտ կը կայանայ որ Աջեալ կոչուած ընդհանուր ժառանգն ուրիշի համար կրնայ միակ ընդհանուր ժառանգ ըլլալ, մինչդեռ ուրիշի հետ ընդհանուր ժառանգն չկրնար միակ ընդհանուր ժառանգ ըլլալ :

(Շարայարեյի)

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆ

Վերջին տարիներուս ի Կ. Պոլիս դանուած Վարդապետութիւն ժԻ Առաքելոց անուամբ յունարէն սլատուական հին ձեռագիրն՝ քրիստոնէութեան որրանին սքանչելի մանրանկարն՝ ընդարձակ ծանօթութեամբ՝ հայերէն թարգմանուած է Սահակ Վ.է Նաղարեթեան, եւ հրատարակուած 263 էջերով :

Հնախօսներու՝ Ս. Գրոց քննիչներու՝ քրիստոնէութեան առաջին կաղմութեան հետաքնին անձանց եւ Հայ. Եկեղեցին ուսումնասիրողներու համար ամենակարեւոր :

Կը վաճառի Պահճէ Գարու ջրավաճառ Պօղոս Աղայի քով, Պոլսոյ ամեն հայ գրատուններն, Դալաթիա Սեղբոս խան Բիւզանդեան գրատուն , Բերա Մեծ պողոտայի վրայ թիւ 153 հայ ծխավաճառին քով :

Գին 7 դանեկանի

ՊԱՏԿԵՐ տասն եւ հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան.
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
քղբատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խորաքանցիշր թիշ 2 դանեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ քերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N ° 1

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولنمشر